

1 Film in de kijker

a Algemene informatie

The Boy in the Striped Pyjamas (2008)

Land van oorsprong: United Kingdom/United States

Genre: Drama

Leeftijd: geschikt voor 12 jaar (PG-13)

Duur: 94 minuten

Release datum: 8 januari 2009

Regie: Mark Herman (1954-)

Scenario: Mark Herman

Gebaseerd op: het gelijknamige boek van John Boyne (1971-)

John Boyne

Cameraman: Benoît Delhomme

Festivalprijzen:

jaar	prijs	categorie	genomineerde(n)	uitslag
2008	British Independent Film Award	beste actrice	Vera Farmiga	gewonnen
		Beste regisseur	Mark Herman	genomineerd
		Meest veelbelovende	Asa Butterfield	

		nieuwkomer		
	Internationaal filmfestival van Chicago	Audience Choice Award	Mark Herman	gewonnen
	Goya	Beste Europese film	-	gewonnen

Distributeur: Miramax Films

Soundtrack: De originele soundtrack voor de film werd gecomponeerd door James Horner (1953-), componist van onder meer de *Star Trek: The Wrath of Khan* (1982).

b Cast:

* Asa Butterfield: geboren op 1 April 1997 in Islington, London. Gaat een keer per week naar drama school, de Young Actors Theatre. Butterfield had bijrollen in drie films: in *After Thomas* (2006) (TV) als Andrew, als Brethren Boy in *Son of Rambow* (2007) van Garth Jennings en in *Ashes to Ashes* (TV series) als Donny (1ste episode, 2008). Hij zal te zien zijn als Mordred in *Merlin* (1ste TV episode, 2008) en als Norman in *Nanny McPhee and the Big Bang* in 2010.

* Jack Scanlon: geboren op 6 augustus 1998 in Canterbury. Net als Butterfield gaat hij ook een keer per week naar drama school, The Bigfoot Drama Academy in Deal (Kent). Jack Scanlon was te zien in *The Peter Serafinowicz Show* (1 episode, 2007) en speelt Dean in de TV series *Runaway* (3 episodes, 2009).

* Amber Beattie (1993-): geboren in Londen. Speelde Katie in *Walking to Nairobi* (2005) en Amy in de TV series *Empathy* (2007) (TV).

* David Thewlis: geboren in 1963 in Blackpool. Ging naar London waar hij Guildhall School of Drama deed Brak internationaal door met zijn rol in Mike Leighs *Naked* (1993).

Speelt onder meer in Jordan Scotts *All the Invisible Children*, Terrence Malicks *The New World*, Ridley Scotts *The Kingdom of Heaven*, de Coon Brothers *The Big Lebowski*, Jean Jaques Annauds *Seven Years in Tibet* en John Frankenheimers *The Island of Dr Moreau*. In de Harry Potter films is hij Professor Remus John Lupin.

* Vera Farmiga: geboren in Passaic County, New Jersey, USA. In 1997 maakte ze haar acteerdebuut in de televisiefilm *Rose Hill*. Hoewel Farmiga geboren werd in de Verenigde Staten, leerde ze voor haar zesde geen Engels. Ze is één van de zeven kinderen van een Oekraïense echtpaar en groeide op in een overwegend Oekraïense gemeenschap in haar geboorteplaats. Ze studeerde toneel aan de Syracuse University's School of Performing Arts en speelde onder meer in *Down to the Bone* (2004), *The Manchurian Candidate* (2004), *Breaking and Entering* (2006) en Scorsese's *The Departed* (2006).

* Richard Johnson: geboren in Upminster, Essex, England in 1927. Richard Johnson volgde de Royal Academy of Dramatic Art in London en sloot zich dan aan bij John Gielguds toneelgezelschap. Speelde Marc Antony in *Antony and Cleopatra* (1974) (TV), en in films als *Lara Croft: Tomb Raider*, *Scoop*, *Khartoum* en *Julius Caesar*.

* Sheila Hancock: geboren op 22 februari 1933 op the Isle of White. In 1973 trouwde ze met acteur John Thaw (Inspector Morse), die stierf in 2002. Haar biografie *The Two of Us: My Life with John Thaw* verscheen in 2004. Hancock's televisie palmares: *Have I Got News For You*, *Room 101*, *Doctor Who* en *EastEnders*.

c. Interview met regisseur:

Mark Herman

Even zag het er naar uit dat het afgelopen was met de carrière van regisseur Mark Herman. Door de commerciële flop van het Dudley Moore-vehikel *Blame it on the Bellboy* (1992) in Europa en de Verenigde Staten, zag de toekomst er voor deze Engelsman niet rooskleurig uit. Maar na jaren van moeilijkheden om in de filmindustrie terug aan de slag te geraken, stond Mark Herman er terug met dé film van 1996, namelijk *Brassed Off*. Zonder een grote marketingcampagne veroverde dit muzikale drama zonder enig probleem het publiek op het Internationale filmfestival van Vlaanderen-Gent (de film kreeg de Fnac-publieksprijs en de prijs van de studentenjury voor de beste film).

Mark Herman leverde een ingetogen, persoonlijke film (hij is zelf de zoon van een mijnwerker) af over de overlevingsstrijd van een klein denkbeeldig stadje ergens in Engeland dat te kampen heeft met een nakende mijnsluiting. Maar met de eventuele sluiting van de mijn verdwijnt ook de fanfare die gedurende vele jaren een cruciale rol speelde in het leven van de bewoners van het mijnstadje. Twee jaar later volgde *Little Voice* (1998) ook met acteur Ewan McGregor. Twee feelgood films die zich alle twee in het Engelse arbeidersmilieu afspelen. Nu met *The Boy in the Striped Pyjamas* over de Holocaust staan we mijlenver van feelgood films en het arbeidersmilieu.

The Boy in the Striped Pyjamas is gebaseerd op de roman van de Ierse schrijver John Boyne. Die roman heeft tot dusver vier miljoen exemplaren verkocht, stond maar liefst 80 weken op de eerste plaats in Ierland en bekleedde tevens de eerste plek in vele andere landen en boekenlijsten, waaronder The New York Times Bestsellers List.

2 Verhaallijn

a Korte synopsis

Als de achtjarige Bruno op een dag uit school komt, zijn al zijn spullen in kratten gepakt. Zijn vader heeft promotie gekregen, en Bruno en zijn familie moeten verhuizen naar een plek die ver weg is, waar niets te doen is en waar niemand is om mee te spelen. Hun nieuwe huis staat naast een hek dat zich uitstrekt zover het oog maar reikt, een hek dat Bruno afschermt van de vreemde mensen die hij daarachter ziet bewegen. Bruno wil ontdekkingsreiziger worden en besluit op onderzoek uit te gaan. Op een van zijn tochten

ontmoet hij een jongen wiens leven en omstandigheden zeer verschillen van dat van hem. Toch sluiten de jongens vriendschap, maar het is een vriendschap die niet zonder gevolgen blijft.

b Eigenlijke verhaal (uitvoerig toegelicht)

i Zonder spoilers

De film draait om de 8-jarige Bruno. Bruno's vader is soldaat in het leger en Bruno woont in Berlijn in een groot huis, totdat zijn vader wordt overgeplaatst naar het platte land en het hele gezin, inclusief Bruno's moeder en 12-jarige zus, verhuist mee. In dit nieuwe huis heeft Bruno het helemaal niet naar zijn zin. Hij heeft geen vriendjes om mee te spelen, en ontdekken, iets wat hij graag doet, kan ook niet omdat hij bijna nergens mag komen. De film volgt helemaal de gedachtegang van de kleine jongen die geen idee heeft wat zijn vader precies doet. Vanuit zijn slaapkamer ziet hij een boerderij met allemaal rare boeren in pyjama's. Eén van de rare boeren schilt de aardappels in huis en als Bruno zich een keer verwond verbindt de 'boer' de wond. Bruno denkt dat er een dokter naar zou moeten kijken, maar als de boer zegt dat hij vroeger dokter was, vind hij dat maar raar. Wie gaat er nou aardappelschiller worden als je dokter was? Na een lange tijd vervelen, ontdekt Bruno dat het schuurtje in de achtertuin, waar hij niet mag komen, een raam heeft waar hij doorheen past. Bruno klimt door het raam en kan vervolgens een hele nieuwe wereld ontdekken! In zijn ontdekkingstocht komt hij een groot hek tegen, en achter dat hek zit een ander klein jongetje Shmuel. De twee worden vrienden en Bruno is eigenlijk wel een beetje jaloers op het jongetje in de gestreepte pyjama omdat hij wel met allemaal andere mensen kan spelen.

(28 December 2008 Superkoei.nl)

ii Met spoilers

De film speelt in 1943 en gaat over de achtjarige Bruno die de zoon is van een hoge naziecommandant. Zijn vader heeft promotie gekregen, waarvoor het hele gezin naar het platteland moet verhuizen. Omdat Bruno later ontdekkingsreiziger wil worden, gaat hij uit op verkenning. Hij mag echter niet naar de achtertuin toe. Wanneer hij uit zijn slaapkamerraam kijkt, ziet hij in de verte mensen rondlopen in pyjama's. Hij besluit er naar toe te gaan met alle gevolgen van dien.

Wanneer Bruno de achtertuin verkent, komt hij uit bij een hek met schrikdraad. Achter dit hek ziet hij een jongen van dezelfde leeftijd, die Shmuel heet. De twee raken bevriend.

Ondertussen krijgt Bruno, samen met zijn zus, les van een docent die vooral benadrukt dat de joden slecht zijn en propagandaverhalen vertelt. Dit alles zorgt ervoor dat Bruno niet meer weet wie hij moet geloven. Op een dag komt Shmuel bij Bruno's huis. Bruno geeft hem wat te eten en een nazi-officier merkt op dat Shmuel gegeten heeft. Bruno ontkent dat hij Shmuel kent en voelt zich hier later rot door. Een paar dagen later komen de twee weer bij elkaar en zegt Shmuel dat hij zijn vader niet kan vinden. Bruno stelt voor om het kamp in te sluipen om hem te helpen zoeken. Als ze in een barak zijn, komen de nazi's binnen en bevelen iedereen om naar de "doucheruimte" te gaan. Tegelijk merkt zijn moeder op dat Bruno er niet is en gaat ze hem, samen met Bruno's zus en vader zoeken.

Wanneer de deuren van de gaskamers dicht zijn en het licht uit is, houden Bruno en Shmuel elkaars handen vast, wachtend op wat er gaat gebeuren.

(wikipedia)

3 Personages

a Hoofdrollen

Asa Butterfield als Bruno.

Jack Scanlon als Shmuel, the boy in the striped pyjamas.

David Thewlis als de vader van Bruno.

Vera Farmiga als de moeder van Bruno.

Amber Beattie als Gretel, de zus van Bruno.

b Bijrollen

Richard Johnson als de opa van Bruno.

Sheila Hancock als de oma van Bruno.

c Opvallende figuren in de film

David Hayman als Pavel

Béla Feszbaum als huisleraar Schultz, die Bruno en zijn zusje Gretel inwijdt in de nazi-ideologie

Rupert Friend als Lieutenant Kotler

4 De filmaffiche

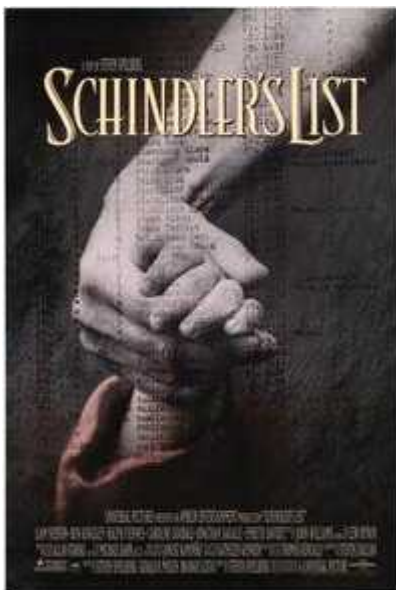
a Wat vertelt de affiche van de film?

4 b Vergelijk die affiche met een andere. Welke vind je het best? Waarom?

4 c Vergelijk die affiche met andere affiches van films met dezelfde thematiek, nl. die van de Holocaust. Wat valt je op?

5 Het boek: *The Boy in the Striped Pyjamas* van John Boyne.

a Interview met John Boyne door Armand J.R. (roepdeman) op 03-02-2009 10:23

Afgelopen week was John Boyne in het land om de verfilming van zijn uiterst succesvolle boek *The Boy In The Striped Pyjamas* te promoten.

The Boy In The Striped Pyjamas heeft tot dusver vier miljoen exemplaren verkocht, stond maar liefst 80 weken op de eerste plaats in Ierland en bekleedde tevens de eerste plek in vele andere landen en boekenlijsten, waaronder The New York Times Bestsellers List. Alsof dat nog niet genoeg was, stond het boek in 2008 op de zesde plaats van best verkopende boeken wereldwijd. John Boyne is dus aardig succesvol te noemen voor een auteur van pas 37 jaar oud. En met zes uitgebrachte romans, waarvan er eentje nu verfilmd is, heeft de voormalige boekverkoper een legitieme status weten te bemachtigen tussen de grote Ierse auteurs.

Zelf was hij erg sceptisch toen hij benaderd werd om zijn boek te verfilmen. “Toen David Heyman (director van de Harry Potter films) mij benaderde en over een mogelijke verfilming begon te praten, had ik iets van: ‘Ja, dat is wel leuk, we zien wel of het zover komt.’ Ik begon er serieus over na te denken toen Mark Herman de filmrechten ervan wilde kopen. Alles ging zo snel en ik stond perplex. Om aan te geven hoe snel precies: binnen 15 maanden na de eerste publicatie waren wij al aan het filmen.”

Vooralsnog weerhield de angst dat zijn verhaal mogelijk mismaakt zou worden, hem totaal niet, mede dankzij de betrokkenheid van Mark Herman. “Ik weet niet hoe ik dit moet uitleggen, want het vertalen van het boek naar het scherm is eigenlijk een heel lang gesprek geweest. David (Heyman) begreep hoe het werkte door zijn nauwe samenwerking met J.K. Rowling en wist hoe om te gaan met een auteur. Hierdoor heb ik me echt constant op mijn gemak gevoeld en wist ik dat het goed zou komen. Met Mark ben ik sindsdien hele goede vrienden gebleven.”

Die vriendschap tussen Boyne en Herman is naar eigen zeggen ook terug te zien op het witte doek. “De film is precies zoals ik het me had voorgesteld. Toen ik de set opliep was het alsof ik het al had meegemaakt, wat natuurlijk op een manier ook zo is. Maar dat het zo dicht bij mijn visie kwam, had ik niet durven dromen.” Toch zijn er nog altijd verschillen tussen de film en het boek die onontkoombaar zijn waar hij ook over reflecteert. De film is natuurlijk anders dan het boek, maar de vader (David Thewlis) is prachtig weergegeven als lieve familieman die de meest afschuwelijke dingen doet tijdens zijn werkzaamheden. Dat contrast wordt erg goed benadrukt door David Thewlis en Vera Farmiga, die de moeder speelt.” Boyne: “Er is toch iets wat ik zou veranderen aan de film en dat is de grootmoeder een prominentere rol geven. Ze heeft een complex karakter dat verder uitgediept zou moeten worden, als felle tegenstander van de rol van haar zoon tijdens de Holocaust. Dit zou ik eigenlijk ook in het boek willen veranderen, omdat ze een erg interessant figuur is in het verhaal en ik, na het zien van de film, het gevoel heb gekregen dit figuur verwaarloosd te hebben.”

Het is inderdaad een interessant verhaal dat niet enkel positieve reacties heeft gegenereerd. Op de vraag of hij niet enigszins angstig was voor negatieve reacties antwoordde hij: “Ik wist voordat ik het uitbracht dat het niet louter positieve reacties zou opleveren, maar ik moest het verhaal simpelweg vertellen. De film is dan ook een goed medium om nog meer mensen met het verhaal familiair te maken. Ik ben erg blij dat er nog steeds wordt gesproken over het verhaal. Ik ontvang nog wel eens heftige reacties van mensen die zich beledigd voelden door

het verhaal en vonden dat ik teveel sympathiseerde met de zoon van een nazi. Maar dat is totaal niet zo als je het hebt gelezen! Uiteindelijk laten ook die reacties zien dat het verhaal nog altijd iets in mensen teweeg brengt en dat is wat een verhaal een goed verhaal maakt. De drang om het te verdedigen heb ik daarom niet. Het is wat het is, gewoon een verhaal.”

(Interviewlocatie: Ambassade Hotel, Amsterdam Datum: 28 januari 2009

Boekinformatie: Uitgever: Uitgeverij Arena ISBN: 9789069747820)

b Tien verschillen boek- film

Vul de ontbrekende delen in.

Welke veranderingen komen de geloofwaardigheid ten goede?

In het boek	In de film	Geloofwaardigheid
1) is Bruno 9 jaar.	is Bruno .....jaar.	omdat zijn kinderlijke..... dan beter uitkomt in de film.
2) spreekt Bruno over 'Out-With' en 'the Fury' als daarmee .....en de .....bedoeld wordt.	'Out-With' over 'the Fury' niet nader genoemd .	omdat het in om het even welk kamp kan zijn in de film.
3) moet Bruno zijn haar laten afknippen wegens .....omdat dan zijn 'ontsnapping' in pyjama niet opvalt tussen de kaalgeschoren Joden.	Bruno trekt pyjama muts over zijn zwarte haar.	Dit maakt het minder geloofwaardiger in de film.
4) wordt Bruno's wonde wordt verzorgd door 'dokter' Pavel. Bruno's moeder zegt .....maar voegt er aan toe dat Pavel moet zeggen tegen haar man dat zij Bruno verzorgd heeft.	wordt Bruno's wonde wordt verzorgd door 'dokter' Pavel. Bruno's moeder zegt enkel.....	Het feit dat Pavel moet zeggen tegen zijn vader dat zij Bruno verzorgd heeft, vindt Bruno oneerlijk.
5) graaft Bruno geen put maar licht .....de prikkeldraad op.	graaft Bruno een put onder de prikkeldraad	Dit maakt het geloofwaardiger de film. Waar is de Duitse degelijkheid?
6) wordt het refrein van zijn drie vriendjes Karl, Daniel en Martin niet gebruikt. Op het einde van het boek is hij hun namen vergeten.	is ..... alles overheersend.	Dit maakt het geloofwaardiger de film.
Braun het huis in Berlijn.	Het bezoek van ..... met Eva Braun wordt niet vernoemd in de film.	Dit maakt het geloofwaardiger de film.
8) is Bruno's .....veel harder	zijn de gevoelens van Bruno's .....veel menselijker;ze is veel opstandiger in de film.	Dit maakt het geloofwaardiger de film.
9) wordt .....afscheid wordt niet vernoemd .	wordt ..... afscheid wordt wel vernoemd .	Dit maakt het geloofwaardiger de film.
10) is ..... minder spectaculair omdat Bruno's moeder en zus hem niet gaan zoeken en zijn vader enkel Bruno's kleren vindt en zich enkel een voorstelling kan maken van wat er kan gebeurd zijn..	is ..... spectaculairder dan in het boek.	Dit maakt het geloofwaardiger het boek.

6 Dialogen

a In de volgende dialogen is telkens een deeltje weggenomen. Vul die ontbrekende dialoog in.

1

Bruno: I'm Bruno.

Shmuel: Shmuel.

Bruno: Sorry?

Shmuel: I'm Shmuel.

Bruno: That's your name? I've never heard of .....

Shmuel: I've never heard of anyone called Bruno.

Bruno: Shmuel? No one's called Shmuel.

2

Bruno: Why do you wear pajamas all day?

Shmuel: The soldiers. They took all our clothes away.

Bruno: My dad's a soldier, but not the sort .....

3

Bruno: There is such thing as a nice Jew, though, isn't there?

Herr Liszt: I think, Bruno, if you ever found a nice Jew, you would be.....

4

Inmate: It's only.....

5

[about Gretel's reading from their tutor of popaganda about "the Jew"]

Bruno: I don't understand. ....caused all this trouble?

6

Lieutenant Kotler: They smell worse when they ....., don't they?

7

Bruno's father: These people, they're not .....

b Kies de meest cynische dialoog er uit en leg uit waarom je die zo cynisch vindt.

c Het einde van het boek komt niet voor in de film. Waarom niet, denk je? Wat vind je van dit einde?

‘And that’s the end of the story about Bruno and his family. Of course all this happened a long time ago and nothing like that could ever happen again. Not in this day and age.’

7 Beeldmateriaal

Film & Beeld (Een aantal sterke beelden uit de film halen (& printen in dossier) + opdracht aan leerlingen waar ze deze in de verhaallijn kunnen plaatsen + interpreteren)

7.1 Zet de volgende stills in de juiste volgorde zoals ze in de film voorkomen.

A

B

C

D

E

F

G

H

I

J

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

7.2 Geef commentaar bij de volgende stills. Leg uit waarom ze zo belangrijk zijn.

a

b

c

d

e

7.3 Geef commentaar bij de volgende stills. Leg uit waarom ze zo cynisch zijn.

3 a

3 b

3 c

7.4 Grootmoeder en Bruno houden van kunst, toneel en avonturenboeken.

Bruno's vader houdt van wetenschappen? En de twee heren onder? Tot welk 'kamp' horen ze?

4 a

4 b

7.5 Gruwelen van de Tweede Wereldoorlog werden ooit omschreven als "de verschrikkelijke keerzijde van een drang naar gemütlichkeit". Miljoenen mensen werden systematisch vermoord in concentratiekampen door nazi-officieren die achteraf naar huis gingen, waar hun vrouwtje hun pantoffels had klaargezet en de kinderen hen rond de nek vlogen voor een knuffel. Gemoedelijkheid, daar ging het om. Een geïdealiseerd huiselijk leven dat klaarblijkelijk verkregen moest worden door de ongewenste elementen in de samenleving uit te roeien. Geen joden, zigeuners of homo's meer, Lebensraum voor iedereen en dan maar rustig, onder Ariërs, Braatwurst, Sauerkraut en Kartoffelen eten .

Wat is er zo gemoedelijk aan de eerste twee stills en zo ongemoedelijk aan de laatste twee?

a

b

c

d

7.6 De volgende stills spelen in op de 'Iconografie des Grauens', de beeldtaal van het gruwelijke, geassocieerd met de Holocaust. Leg uit.

a

b

c

d

e

f

7.7 Ondanks het thema is er toch humor in de film. Wat is er grappig in de drie volgende stills?

a visuele humor

b verbale humor

c

7.8 Bruno is erg naïef maar in de derde still heeft hij toch door dat propaganda films de waarheid wel echt verbloemen. Leg uit.

a

b

c

7.9 Wat hebben deze twee stills gemeen?

a

b

7.10 Welke evolutie merk je in het karakter van Gretel?

a

b

c

7.11 Waarom doen de volgende stills ons denken aan het Petrus verhaal uit het evangelie?

a

b

c

d

7.12 Waarom denk je dat Boedapest als decor gekozen werd?

a

b

7.13 Welke film wordt er geprojecteerd voor Bruno's vader? Waarom?

7.14 de film begint met een citaat "Childhood is measured out by sounds and smells. And sights, before the dark of reason grows." Van wie is dit citaat? Waarom?

7.15 De stijl van de film is duidelijk ontleend aan de titel. Leg uit.

a

b

c

d

8 Muziek

De originele soundtrack voor de film werd gecomponeerd door James Horner (1953-), componist van onder meer *Star Trek: The Wrath of Khan* (1982), *The Name of the Rose* (1986), *An American Tail* (1986), *Willow* (1988), *Glory* (1989), *Patriot Games* (1992), *Legends of the Fall* (1994), *Braveheart* (1995), *Apollo 13* (1995), *Titanic* (1997), *Deep Impact* (1998), *The Mask of Zorro* (1998), *The Perfect Storm* (2000), *A Beautiful Mind* (2001), *Iris* (2001), *Windtalkers* (2002), *The Four Feathers* (2002) en *Avatar* (2009)

Componist James Horner kan met het dramatische genre goed overweg. Met vooral de piano schrijft Horner een score die behalve sentiment veroorzaakt, ook avontuurlijk en akelig duister is. Door de snelle motieven in bijvoorbeeld 'An Odd Discovery Beyond the Trees' weet Horner een avontuurlijke en kinderlijke sfeer te creëren, terwijl alle rustige tracks ergens

een kille en duistere ondertoon hebben die de onheil aangeeft die zich maar zo dichtbij afspeelt, maar waar de jongen zelf niks van weet.

Het hoofdthema van *The Boy in the Striped Pyjamas* bestaat uit zowel snel als langzaam pianogetingel met op de achtergrond duistere synthesizers: de basis van de hele score. Het hoofdthema is in diverse varianten te horen gedurende de hele score en de overige thema's kennen dezelfde basis waardoor Horner een typische sfeer creëert die zeer coherent is.

Toch heeft de score gemis aan vernieuwing. Op den duur herhaalt de score veel motieven en te weinig motieven werkt Horner écht uit. Het lijkt alsof Horner te kampen heeft gekregen met een gebrek aan perfectionisme die ervoor zorgt dat zijn recente scores nooit een *Willow* zullen evenaren.

De soundtrack bevat de volgende nummers:

Boys Playing Airplanes (4:13)

Exploring The Forest (2:36)

The Train Ride To A New Home (3:34)

The Winds Gently Blow Through The Garden (5:57)

An Odd Discovery Beyond The Trees (2:51)

Dolls Aren't for Big Girls, Propaganda is... (3:43)

Black Smoke (1:43)

Evening Supper – A Family Slowly Crumbles (7:53)

The Funeral (1:54)

The Boys' Plans, From Night to Day (2:36)

Strange New Clothes (9:53)

Remembrance, Remembrance (5:31)

---

9 Thematiek

9.1 De term Holocaust (van het Griekse holokauston - brandoffer aan een godheid) impliceert een vrijwillig brandoffer geofferd aan een God. De term Shoa betekent vernietiging. Naar welke term gaat de voorkeur van de Joodse gemeenschap, denk je? Waarom?

9.2 De film en het boek doen ons beseffen dat de grootste oorlogsmisdadigers uit de geschiedenis mensen van vlees en bloed waren, en geen groteske monsters. Waarom is dit besef essentieel?

9.3 Het probleem met de Holocaust/ Shoa is dat deze grootste misdaad uit de wereldgeschiedenis door sommigen, zoals Le Penn van het Front National, zelfs een "detail uit de wereldgeschiedenis" werd genoemd. Ook de Iraanse president Mahmoud Ahmadinejad is een negationist (= revisionist) en ontkent de Holocaust/ Shoa.

In Iran wordt in 2006 een tentoonstelling gehouden van cartoons over de Holocaust/ Shoa. Wat willen de negationisten ons in de volgende spotprenten laten geloven?

a

b

d

e

9.4 Waarom heeft *The Boy in the Striped Pyjamas* niet echt gekozen voor grote sterren in de cast?

9.5 *The Boy in the Striped Pyjamas* is een film met talrijke metaforen. Welke?

9.6 Er valt ook iets te zeggen voor de accenten in deze film: Brits, zonder Duits accent. Vond je dat geslaagd?

Zelfs sommige songs klinken echt Engels!

9.7 Waarin verschilt *The Boy in the Striped Pyjamas* van andere Holocaust/ Shoa films als *Schindler's List* (1993) van Steven Spielberg, *La Vita è bella* (1997) van Roberto Benigni, *The Pianist* (2002) van Roman Polanski, *Amen.* (2002) van Costa-Gavras of *Die Falscher* (2007) van Stefan Ruzowitzky?

9.8 Voor wie is *The Boy in the Striped Pyjamas*, denk je? Voor welke leeftijd?

9.9 *The Boy in the Striped Pyjamas* is een emotionele draaikolk. Eens meegesleurd kan je niet meer weg. Tot op het einde. Vind je het einde geslaagd?

10 Geef je eigen persoonlijke commentaar bij de volgende uitspraken van filmcritici.

a In een interview met "The Times" legt Boyne uit dat hij dit boek enkel op deze naïeve, kinderlijke manier kon schrijven omdat het hem de enige respectvolle manier leek waarop iemand van zijn generatie met de holocaust om kan gaan. De horror van de Shoah is volgens de 34-jarige Ier zo ongrijpbaar gruwelijk, dat jonge schrijvers er niet dichterbij kunnen komen. Hij heeft misschien wel gelijk, maar het is de vraag of het dan niet beter is om het onderwerp te mijden en in de plaats daarvan de boeken van mensen die het echt hebben meegemaakt - zoals Primo Levi's "Is dit een mens" - aan te bevelen.
(Geert Schuermans in © Cutting Edge -- 23 Apr 2006)

b Melodrama voor het plezier van het melodrama wordt het nu, te zwaar voor kinderen en te vals voor volwassenen. Dat laat een bittere nasmaak achter. De pathos die wordt verkocht rond de petite histoire van deze film, devalueert bovendien het leed op de bredere achtergrond. Boyne en Herman lijken wel te zeggen: 'Beste kinderen, ze hebben toen zes miljoen mensen vergast. Spijtig hé? Maar weet je wat pas écht erg is? Dat kleine Bruno...' Het resultaat is al even bedenkelijk als Roberto Benigni's *La vita è bella*. Misschien toch maar beter eens gewoon praten met de kinderen. Naar aanleiding van een veel authentiekere film als Louis Malles *Au revoir les enfants*, bijvoorbeeld. (woensdag 29 april 2009
De Standaard)

c De verfilming mist dat vleugje genie van een echte topregisseur om een verpletterende indruk te maken en een plaats in de filmgeschiedenis op te eisen naast bijvoorbeeld Louis Malle's *Au Revoir les Enfants*. Goed, maar niet briljant dus is de kans groot dat in de toekomst eerder naar *The Boy in the Striped Pyjamas* gerefereerd zal worden als een roman van John Boyne dan als een film van Mark Herman. (Matthias Van Wichelen in Moviegids)

d *The Boy in the Striped Pyjamas* tis eigenlijk een film over vriendschap, loyaliteit en een huwelijks crisis. Om daar een vernietigingskamp als decor voor neer te zetten, is op z'n minst wansmakelijk. (Linssen in Bioscoopagenda , 8 januari 2009)

e Bruno ziet een promotiefilm over het leven in de kampen waarin alles heel mooi en gezellig wordt afgeschilderd. Dat stelt hem gerust en hij is er weer van overtuigd dat zijn vader een goed man is en dat 'de boerderij' echt een fijne plek is om te zijn. Zal Bruno ooit begrijpen wat er allemaal aan de hand is, of krijgt hij daar de kans niet voor? (Rianne_S @ 07-01-2009)

f Sommige mensen vinden de naïviteit van het jongetje iets te ver gaan. Toch zou ik die mensen er willen attent op maken, dat de nieuwsgaring in die tijd, zonder tv en internet, minimaal was en een achtjarige zeker uit zo een beschermd milieu was toen nog echt een kind. Het is pas wanneer hun privé-leraar dingen over de oorlog begint te vertellen dat er bij hem een alarmbelletje begint te rinkelen dat de vriendschap tussen hem en het joods jongetje Schmuël eigenlijk niet kan. (André Oyen in ANSIEL, ANDERE SINEMA, LITERATUUR, DVD)

g De naïviteit van Bruno kan gezien worden als een metafoor voor het 'wir haben es nicht gewusst' van een groot deel van de Duitse bevolking. (woensdag 29 april 2009
De Standaard).

H *The Boy in the Striped Pyjamas* is subtitled *A Fable* and, as in other modern fables such as Antoine de St Exupery's *The Little Prince*, Boyne uses Bruno to reveal the flaws in an adult world. For me, as an adult reader, however, the fact that this fable is set in living history - the

Holocaust - did, at times, jar. I couldn't help comparing it to the immediacy and complexity of Primo Levi's *If This is a Man*, or, to stick with children, *The Diary of Anne Frank*. From a perspective of German complicity in the Holocaust, books such as Christa Wolf's superb *A Model Childhood* provide images of what it was like to have had a Nazi childhood, making this tale seem rather implausible.

Given his father's rank, it's highly likely Bruno would have been a brainwashed acolyte of the Hitler Youth. Perhaps fables are best when, like the *The Little Prince* with its asteroid settings, they are insulated by either time or imagination from actual history. (By Ed Wright January 3, 2006)

Primo Levi (1919-1987) was van opleiding scheikundige; zijn vakkennis heeft hem in Auschwitz tot 'nuttige jood' gemaakt en dus het leven gered. Na de oorlog werd hij schrijver en dichter; van zijn trilogie over de jodenvervolging is *Se questo è un uomo* (letterlijk 'als dit een man is') het eerste deel.

De Duitse schrijfster Christa Wolf werd in maart 1929 geboren in Landsberg an der Warthe als Christa Ihlenfeld. Deze plaats ligt tegenwoordig in Polen. Christa groeide op in een middenklasse gezin dat zich inliet met het nazisme. Toen Landsberg na de Tweede Wereldoorlog Pools gebied werd verhuisde de familie naar Oost-Duitsland. Christa Wolf studeerde aan de universiteiten van Jena en Leipzig. Belangrijke boeken van Christa Wolf zijn "Der geteilte Himmel" (1963), "Nachdenken über Christa T." (1968), "Kassandra" (1983), "Medea" (1996) en "Leibhaftig. Erzählungen" (2002).

Christa Wolf ontving vele onderscheidingen waaronder de Georg-Büchner-prijs (1980) en de Duitse Boekenprijs (2002) voor haar hele oeuvre.

i Watching *The Boy in the Striped Pyjamas* it struck me that weaving a touching little tale about a death-camp friendship is actually a pretty bad way to teach kids about the Holocaust. Not everything in life, or in history, needs to be framed in terms of things children can relate to. I'm not talking about shielding kids; I'm just saying that some ideas are so horrific that they shouldn't be framed in childish terms. The Holocaust, as Isser Harel, the Israeli secret service agent who helped capture Adolf Eichmann, put it, "had no place in the world of reality." Forget explaining it to children; it's not even something adults can comprehend. The last thing it should be used for is Oscar bait. (By Stephanie Zacharek in Salon.com, Nov. 7, 2008 |

j *The Boy in the Striped Pyjamas* is not only about Germany during the war, although the story it tells is heartbreaking in more than one way. It is about a value system that survives like a virus. Do I think the people responsible for our economic crisis were Nazis? Certainly not. But instead of collecting hundreds of millions of dollars in rewards for denying to themselves what they were doing, I wish they had been forced to flee to Paraguay in submarines. (The Boy in the Striped Pajamas // // November 5, 2008 by Roger Ebert)

10 Pers Kritieken / Recensies

Lees de zes volgende recensies. Welke filmkritiek sluit het meest aan bij jouw mening? Is die filmkritiek positief of negatief voor de film?

Groepswerk:

Wanneer je een positieve en een negatieve kritiek gekozen heb dan

1 onderstreep je in blauw drie argumenten waarmee je volledig akkoord gaat en leg je uit aan je partner waarom.

2 onderstreep je in rood twee argumenten waarmee je totaal niet akkoord gaat en leg je uit aan je partner waarom .

3 onderstreep je in groen een argument dat volgens de auteur gebaseerd is op historische bewijzen.

4 onderstreep je in geel de kern van het artikel en leg je uit aan je partner waarom je die koos.

5 onderstreep je in zwart een idee dat in de andere artikels niet aan bod kwam.

1 The Boy in the Striped Pyjamas

Regie en scenario: Mark Herman

Met: Asa Butterfield, David Thewlis, Jack Scanlon, Rupert Friend, Vera Farmiga e.a.

94 min. / UK / 2008

'The Boy in the Striped Pyjamas', de nieuwe film van 'Brassed Off'-regisseur Mark Herman, draait voor een groot deel rond die bizarre breuklijn in de geest van veel nazi's, die hen toestond om zowel absolute beesten als liefdevolle vaders te zijn. Asa Butterfield speelt Bruno, een achtjarig jongetje wiens vader (David Thewlis) is aangesteld als de nieuwe commandant van een concentratiekamp. De naam van het kamp wordt nooit expliciet vermeld, maar we krijgen hints dat het over Auschwitz gaat. Aanvankelijk heeft Bruno geen flauw idee wat er op nauwelijks een kilometer van zijn voordeur gebeurt. Hij ziet soms mensen rondlopen op "een boerderij", allemaal gekleed in wit-blauw gestreepte uniformen die sterk lijken op zijn eigen pyjama, maar trekt daar verder geen conclusies uit. Hij blijft zijn vader zien als een held die broodnodig werk verricht voor het vaderland. Wanneer Bruno op een dag het bos achter het huis gaat verkennen, komt hij terecht aan de prikkeldraad rond het kamp. Daar ontmoet hij Shmuel (Jack Scanlon), een jongen van zijn eigen leeftijd. Met de vanzelfsprekendheid die kinderen van acht nu eenmaal hebben, worden Bruno en Shmuel vrienden. Gaandeweg beginnen bij Bruno dan ook de eerste vragen te rijzen over de job van zijn vader.

De grote kracht van 'The Boy in the Striped Pyjamas' is bovenal de manier waarop Mark Herman (allicht in navolging van het boek) consequent het perspectief van Bruno kiest om zijn verhaal te vertellen. Je kunt het manipulatief noemen om een kind als hoofdpersonage te nemen voor een Holocaustverhaal, maar in dit geval maakt die kinderlijke, naïeve invalshoek inherent deel uit van de inhoud - neem dat er uit weg en je hebt gewoon een heel andere film, met heel andere thema's. Zoals het is, weet Mark Herman op een knappe manier te spelen met het contrast tussen Bruno, die blind is voor wat er om hem heen gebeurt, en het publiek, dat het allemaal maar al te goed beseft. Tijdens de openingsscène in Berlijn zien we Bruno met een paar schoolvriendjes naar huis lopen - ze spelen, maken vliegtuiggeluidjes en ga zo maar door. Er lopen soldaten door de straten, maar Bruno ziet ze niet. Hij passeert een flatgebouw waarvan de inwoners in vrachtwagens worden geladen, maar blijft er geen moment bij stilstaan - hij leeft in zijn eigen wereldje, zoals elk kind. Dat contrast blijft de hele film lang een drijvende kracht achter het verhaal. Een Auschwitz-gevangene die klusjes opknapt in Bruno's huis is voor hem gewoon "Pavel, die vroeger een dokter was maar nu aardappelen schilt". En dat is dan dat. Aan Shmuel vraagt hij waarom die een nummer op zijn pyjama draagt en of zijn ouders ook werken op de boerderij. Bruno reduceert al die vreemde, verwarrende dingen die hij ziet naar een kinderniveau. Hij doet wat alle kinderen doen: hij verzint een soort scenario voor zichzelf waarin hij alles een plaats kan geven, en dat is dan waar hij in gelooft. De werkelijkheid is zo

gruwelijk dat hij zich er zelfs in zijn wildste fantasieën geen voorstelling van zou kunnen maken.

Als toeschouwer kijk je er natuurlijk naar in de wetenschap van wat er écht aan de gang is, en plotseling krijgen kinderlijke onschuld en naïviteit, twee eigenschappen die normaal gezien juist mooi horen te zijn en continu geïdealiseerd worden, iets pervers. Je voelt je er ongemakkelijk bij, en zo hoort het ook. Wanneer Shmuel aan Bruno vertelt dat zijn vader niet is teruggekomen van een werkploeg, weten we als kijker wat dat betekent, maar Bruno heeft geen flauw idee. En het is in dat contrast dat de film zijn beste punten scoort.

Mark Herman wordt daarbij geholpen door een opmerkelijke cast. Asa Butterfield toont verrassend veel naturel als Bruno. Hij trapt nooit in de ergerlijke cuteness-val waar veel kindacteurs last van hebben ("kijk eens, ik ben klein en schattig!"), maar reageert op een erg geloofwaardige manier op zijn omgeving. Zijn rol bestaat voor een groot deel uit reacties op zijn omgeving, waardoor hij maar weinig showy scènes te spelen krijgt, maar met z'n elf jaar (op het moment van draaien), weet hij toch de hele film makkelijk op z'n schouders te dragen. Jack Scanlon is net iets minder memorabel als Shmuel, maar dat zal voor een deel ook wel komen omdat hij nu eenmaal minder screen time krijgt dan Butterfield. David Thewlis is betrouwbaar als altijd als de vader die tijdens kantooruren een monster is.

Wat de plot betreft, heeft de film wel vanaf het begin te kampen met een paar ongeloofwaardigheden. Hoe waarschijnlijk is het immers dat Bruno's moeder niet zou weten wat er gebeurt in het concentratiekamp van haar man? En, wat belangrijker is, hoe kan het zijn dat Shmuel elke dag probleemloos naar de prikkeldraad kan komen om daar op zijn gemakje een babbeltje te slaan met Bruno? Nu goed, dat soort vrijheden kan een film als deze zich nog wel net vooroorloven. Problematischer is het einde, dat het publiek ongetwijfeld sterk zal verdelen. Nuchter bekeken deugt dat slot niet echt: het is ongeloofwaardig en extreem manipulatief (hoor dat strijkorkest 'm maar eens van jetje geven!). En toch... Tja, en toch werkt het dus wel. De regisseur zit schaamteloos met je traanklieren te spelen, maar ik zou de mensen geen eten willen geven die inderdaad jankend van ontroering de zaal verlaten. In zekere zin haalt de filmmaker gewoon een smerige truc met je uit, en je wéét dat het een smerige truc is. Maar dat wilt nog niet zeggen dat je er niet intrapt.

Visueel is 'The Boy in the Striped Pyjamas' in ieder geval dik in orde. Cameraman Benoit Delhomme gaat de grijze en grauwe clichés van het concentratiekamp uit de weg door ook de filmstijl af te stemmen op de onschuld van Bruno: het is schijnbaar altijd goed weer in Polen, en we krijgen mooie, rijke kleuren. Ook dat werkt de thematiek weer in de hand: vlak buiten de prikkeldraad van het kamp ligt een mooi bos, waar de vogeltjes genadeloos blijven doorfluiten, zelfs terwijl de gaskamers draaien.

Je kunt afknappen op het sentiment van het scenario, maar 'The Boy in the Striped Pyjamas' weet wel een overtuigende blik te bieden op de kindertijd en op de bizarre, moeilijk aan te wijzen scheidingslijn tussen een liefdevolle vader en een nazibeul. En dan dat einde... Denk er maar van wat je wilt, maar laat het je niet tegenhouden om te gaan kijken.

(Door [Dennis Van Dessel](#) 03/05/2009 - categorie : [movie](#) Digg)

Een pijnlijke tragedie

'The boy in the striped pyjamas' is na 'Valkyrie', 'The reader', 'Defiance' en 'Good' al de vijfde film over de Tweede Wereldoorlog dit jaar. Sinds mensenheugenis laten we ons vreemd genoeg dolgraag om de oren slaan met het gruwelijkste dat mensen in zich hebben. Aristoteles verklaarde dit als 'zuivering'. En inderdaad, dit Holocaustdrama naar het boek van John Boyne wekt al je ingehouden tranen op en slaat je vervolgens met ijzige verstomming.

De film begint als een warme lofzang op de geurige en kleurige kindertijd. We kijken mee door de ogen van de achtjarige Bruno (Asa Butterfield) die onbezonnen oorlogje speelt met zijn vriendjes in Berlijn, maar de donkere tijd van de volwassenheid is onafwendbaar. Bruno verhuist met zijn grote zus Gretel (Amber Beattie) en zijn ouders naar het platteland omdat zijn vader (David Thewlis) 'promotie' heeft gekregen als soldaat. Het nieuwe huis is koud, leeg en griezelig en Bruno verveelt zich te pletter.

Al gauw maken we kennis met rare mannen in pyjama. In een pakkende scène verzorgt Pavel, de aardappelschiller van de familie, een wondje op Bruno's knie. Het jongentje denkt dat hij dood zal bloeden, maar Pavel stelt hem gerust 'ik ben dokter, alleen niet praktiserend'. 'Practising? Dan zal je wel geen goeie geweest zijn', zegt Bruno. Je snapt dat zulke scènes sterk geromantiseerd zijn en een loopje nemen met de geschiedenis, maar met enige 'willing suspension of disbelief' raken ze je waar het pijn doet.

Als Bruno op avontuur gaat in het bos, weet je als kijker wat er gaat gebeuren. Hij botst op een concentratiekamp en daar leert hij het jongetje Shmuel (Jack Scanlon) kennen. Beiden zien de ernst van de situatie niet in en een verwijzing naar 'La vita e bella' is niet vergezocht. Een schattige vriendschap tussen de jongentjes ontstaat. De rest van het verhaal vatten we liever niet in woorden samen. De tragedie culmineert in de laatste scène die zo afgrijselijk is dat ze fascinerend mooi wordt.

Bovendien nog een pluim voor de acteerprestaties van Vera Farmiga en Amber Beattie: twee geloofwaardige personages die een ijzersterke evolutie vertegenwoordigen. De moeder van het gezin kwijnt weg als ze te weten komt wat de grijze, stinkende rook uit het kamp betekent. Bruno's zus daarentegen evolueert van een meisje dat met poppen speelt tot een gebrainwashte fasciste. Al haar poppen liggen uiteindelijk dood op een hoop in de kelder, als een massagraf.

Het verhaal mag dan geromantiseerd en fictief zijn, het spreekt des te meer tot de verbeelding. 'The boy in the striped pyjamas' is voorspelbaar en toch blijf je tussen je vingers kijken en hopen. Is het correct om zo een ervaring aan te prijzen? Aristoteles zou zeggen van wel. En hij heeft gelijk, deze film plaatst al je alledaagse bezigheden in perspectief. En bij het buitengaan konden we niets anders dan denken dat alle Holocaustontkenners eeuwig diskrediet van ons krijgen.

(Sarah Thomas

© Cutting Edge -- 28 Apr 2009

images © BBC Films)

3 Holocaust voor kinderen

The Boy in the Striped Pyjamas

The Boy in the Striped Pyjamas is een verfilming van het gelijknamige boek van John Boyne, waarin de Holocaust wordt ervaren vanuit het perspectief van Bruno, een Duits jongetje dat in contact komt met iemand achter het prikkeldraad. *The Boy in the Striped Pyjamas* is de Holocaust uit de ogen van een kind en maakt vooral door zijn conclusie indruk.

Bruno krijgt van zijn ouders te horen dat ze verhuizen uit Berlijn, omdat zijn vader promotie heeft gemaakt. David Thewlis (vooral bekend van zijn rol van de misantroop in *Naked*) speelt Bruno's vader, een Duitse militair. Het gezin verhuist vervolgens naar een groot en afgelegen buitenhuis, waar Bruno zich verveelt en hij met zijn zus les krijgt van een antisemitische leraar. Zijn nieuwsgierigheid wordt gewekt door een vreemde en bangige bediende die in het huis werkt en de barakken die hij in de verte kan zien vanuit een slaapkamer.

Op een gegeven moment trekt hij eropuit en komt hij bij een prikkeldraadversperring, waar hij een jongetje ziet in wat voor hem lijkt op een gestreepte pyjama. Er ontstaat een vriendschap tussen Bruno en deze Joodse jongen die Shmuel heet. Geleidelijk ziet Bruno hoe Shmuel en de andere mensen in het kamp slecht worden behandeld door zijn vader en zijn soldaten. De climax van de film komt als Bruno besluit om het kamp in te gaan en te spelen alsof hij ook hoort bij de mensen met de gestreepte pyjama's.

Historische stereotypen

Enigszins historisch onderlegde toeschouwers zullen al snel aanvoelen welke richting *The Boy in the Striped Pyjamas* opgaat. Bij het zien van Bruno's vader in een SS-uniform met zijn doodshoofdinsignes wordt al duidelijk wat zijn functie in het kamp is. Thewlis weet in zijn rol echter goed een liefdevolle vader te spelen en maakt daardoor het personage menselijk. Bruno's moeder wordt ook goed gespeeld door Vera Farmiga die gaandeweg inziet dat ze het werk van haar man niet kan verbergen voor haar kinderen. Uiteindelijk ontstaat een breuk met haar man.

The Boy in the Striped Pyjamas is een vrij conventioneel gemaakte film. Er wordt een vertrouwd historische sfeer neergezet door een net productieontwerp en aanzwellende muziek. Wat de verwerking van de thematiek betreft lijkt de film bedoeld te zijn voor wat oudere kinderen. De gruwelijkheid van de Holocaust wordt niet expliciet getoond, maar eerder gesuggereerd. De film bevat ook wat ongeloofwaardige elementen. Shmuel is te jong om nog in het kamp te verblijven. In werkelijkheid werden kinderen vrij snel na aankomst al vergast. Ook zijn er nooit bewakers aanwezig bij het prikkeldraad waar Bruno en Shmuel elkaar spreken.

Dit soort zaken lijken bewust simpel te zijn gehouden om

4

FILM VAN DE WEEK ► 29/04/2009 :: THE BOY IN THE STRIPED PYJAMAS

THE BOY IN THE STRIPED PYJAMAS

Door kinderogen ziet de wereld er anders uit. Van dat gegeven vertrekt Mark Herman (*Brassed Off*, *Little Voice*) om via een facet te peilen naar de impact van vooroordelen, van haat en geweld op onschuldige kinderen. Bruno, een achtjarige Duitse jongen die opgroeit tijdens de Tweede Wereldoorlog, houdt van avonturenverhalen en ziet zichzelf als een ontdekkingsreiziger. Wanneer hij in het spoor van zijn vader, een gepromoveerde nazi-officier, verhuist naar een grijs en strak huis op 'het platteland' (een metaforische gevangenis) ontdekt hij vanuit zijn raam een reële gevangenis, een concentratiekamp dat in zijn ogen een 'boerderij' is waar landbouwers 'gestreepte pyjama's' dragen. De aantrekkingskracht van deze mysterieuze plaats vergroot doordat zijn ouders hem verbieden ze te benaderen. Via een donker bos belandt Bruno bij een prikkeldraad. Aan de andere kant bevindt zich een Joodse jongen. Shmuel wordt een vriend terwijl Bruno's thuiswereld alsmaar vijandiger wordt. Met een vader wiens sadisme door het geciviliseerd pantser barst, een sinistere luitenant die vleesgeworden haat is, een oudere zus die wordt meegesleurd door nazipropaganda en een moeder die hysterisch reageert wanneer ze de jobinhoud van haar man ontdekt en de betekenis van de opstijgende zwarte rook vermoedt...

THE BOY IN THE STRIPED PYJAMAS doet ons meeleven met de held die zijn kinderlijke staat bewaart te midden van de gruwel, maar laat ons tegelijk toe zich te verzetten tegen de naïeve verblinding die leidt tot een hallucinant slot. Een einde dat het nachtmerrieachtige karakter van vele sprookjes pijnlijk vanzelfsprekend maakt. (jdk)

(Filmmagie 29 april 2009)

5 THE BOY IN THE STRIPED PYJAMAS

De Amerikaanse productiemaatschappij Miramax was in het verleden verantwoordelijk voor films als *Chocolat*, *Malena* en *Captain Corelli's mandolin*: zorgvuldig opgepoetste ansichtkaartversies van pittoreske Europese locaties in een geromantiseerd verleden.

De gladde Miramaxesthetiek blijkt wonderwel te passen bij de verfilming van John Boyne's bestseller *De jongen in de gestreepte pyjama*. De Ierse schrijver zette zich aan de heikele taak de gruwelen van de Holocaust te vertellen door de ogen van een kind, wiens vader als hoge nazi is gepromoveerd tot kampcommandant van Auschwitz.

Voor de achtjarige Bruno is de officier een liefhebbende vader. De jongen heeft geen benul van de wandaden in zijn achtertuin. Verwonderd kijkt hij vanuit zijn slaapkamerraam naar 'arbeiders' die allemaal gestreepte pyjama's dragen. Als Bruno op onderzoek uitgaat, stuit hij op Shmuel, een jongetje dat precies even oud is als hij. Alleen woont hij aan de andere kant van een prikkeldraadhek.

De opbloeiende vriendschap tussen nazizoon Bruno en de Joodse Shmuel is uitgewerkt als

een fabel. Juist bij het afdekken van de daarbij horende onwaarschijnlijkheden - want zitten alle kampbewakers soms de hele dag te slapen? - bewijst de omfloerste Miramaxstijl goede diensten.

Zonder de Holocaust te trivialisieren, volgt de film het pijnlijke bewustwordingsproces van Bruno, handig gebruikmakend van het verschil tussen zijn kinderlijke blik en onze wijsheid achteraf. Een spelle-tje van de jeugdige vrienden loopt hartverscheurend uit de hand.

Minstens zo schrijnend is het moment waarop Bruno's moeder inziet waarom de schoorsteen in het kamp zo stinkt en wat voor werk haar man eigenlijk doet.

Tegen die tijd kan het je niks meer schelen dat dit fraaie acteursensemble Britser dan Britse volzinnen uitsprekt, in plaats van het Duitse geblaf dat je zou verwachten. (FRITZ DE JONG in Het Parool)

6 The Boy in the Striped Pyjamas

Mag je de Holocaust op een andere manier benaderen dan met loden ernst, anders dan zeg maar Schindler's List of [The Pianist](#)? Netelige vraag. In 1998 nog verdeelde Roberto Benigni's La Vita è Bella het doorgaans solide kamp der cinefielen in twee blokken: zij -onder meer Knacks [Patrick Duynslagher](#)- die vonden dat je nog geen nanoseconde met kwesties die wegen als gewapend beton mag lachen en zij die gecharmeerd werden door Benigni's uniek uitgangspunt: de gruwelen van de concentratiekampen, bekeken door de bril van een wanhopige vader die de onbezorgde kindertijd van zijn zoontje koste wat kost intact wil houden. The Boy in the striped Pyjamas gaat nog een stapje verder en toont alles volledig vanuit het gezichtspunt van een achtjarig (Duits) jongetje. Levert dat een juweeltje van een film op, onvergetelijke cinema die zachtjes kermend schuurt over Gewichtige Zaken als het verlies van onschuld, politieke bewustwording en het uitwuiven van je kindertijd? Reken maar van wel.

De Tweede Wereldoorlog. De wereld van de achtjarige Bruno stort ternauwernood in als zijn vader, een Duitse legerofficier, aankondigt dat het gezin zal verhuizen naar een villa vlakbij papa's nieuwe werkplek. Aanvankelijk vindt Bruno zijn nieuwe omgeving maar niets, totdat hij ontdekt dat er zich in de buurt een vreemde boerderij bevindt. Want waarom dragen alle bewoners er gestreepte pyjamabroeken? En vanwaar die omheining? Terwijl Bruno vriendschap sluit met Shmuel, een Joods leeftijdsgenootje dat ook op de 'boerderij' woont, begint hij zich, samen met zijn moeder, steeds meer vragen te stellen. Is wat zijn vader doet wel zuiver tot op de graat? En heeft zijn thuisleraar niet al teveel invloed op zijn zus Gretel? De gebeurtenissen komen in een stroomversnelling wanneer Shmuels vader vermist raakt. Bruno neemt een moedige beslissing die een grote invloed zal hebben op de denkbeelden van zijn familie.

De sterkte van deze prent is ook zijn zwakte: de consequent volgehouden gezichtsblik van Bruno. Regisseur Mark Herman filtert alle gebeurtenissen dus heel uitgebalanceerd doorheen de ogen van een achtjarig jongetje en dat levert zowel onvergetelijke cinema op als een lichte ergernis aan zoveel naïviteit. Bruno blijft papa's werkplek bijvoorbeeld wel erg lang 'boerderij' noemen. Nu, wij hebben het boek van John Boyne, dat aan de basis lag van deze verfilming, niet gelezen -het leven is zo kort meneer- maar op de keper beschouwd slaat het loodzware einde je pas echt emotioneel knock-out als je bereid bent mee aan boord te stappen van Bruno's universum, je dus bereid bent je te laten verwonderen.

Ook bij ons duurde het een tijdje eer we terug de achtjarige in onszelf vonden, maar eens je in deze film zit, klopt alles: de vederlichte toon in het begin tegenover de dramatiek die, haast onmerkbaar in crescendo het verhaal binnensluipt. De vriendschap tussen Bruno en Shmuel mocht wat centraler zitten: hij levert immers niet alleen mooie plaatjes op -twee kinderen die

nog alles moeten ontdekken van de wereld, gescheiden door prikkeldraad- hij biedt ook een verklaring voor Bruno's queeste op het einde van de film.

Wat een prachtprestaties van de kindacteurs trouwens! Merk op dat heel de cast op hoog niveau acteert. Naast Bruno is de mooiste rol weggelegd voor de knappe Vera Farmiga (u herkent haar uit [The Departed](#)), die eveneens begint te twijfelen aan het Duitse politieke systeem en de morele kwaliteiten van haar man. Tel daar nog een prachtige, zeer functionele soundtrack van rascomponist James Horner bij, en combineer dat met een oogverblindend, tot in de kleinste puntjes verzorgd beeldformaat en we komen uit bij een film die de ogen en het gemoed streelt als een snikhete zomerdag: lange tijd zeer aangenaam maar hoed u voor het onweer op het einde.

(Geschreven door Filip Hermans

Enkel (gedeeltelijke) overname met bronvermelding www.kutsite.com

© K.U.T vzw 1999-2009)

11 Opdrachten

- a. Vat de film in jouw woorden samen.
- b. Herken je gebeurtenissen uit je eigen leven?
- c. In welk personage herken je jezelf?
- d. Welke scène is je het meest bijgebleven en waarom?
- e. Waarom heeft de film je kunnen boeien / waarom niet?
- f. Groepswerk:
  - i. Welke van de volgende argumenten tegen de revisionisten vind je het beste?

“Ik daag jou uit om in gezelschap van historici de inquisitie en de goedlachs te ontkennen, je wordt gewoon weggelachen. De inquisitie is bewezen én toegegeven door de kerk, de gulags door de regering van de voormalige USSR. Het bestaan van de kampen is toegegeven door een aantal beklaagden op de Nürnberg-processen, en later door Eichmann. Los van alle andere bewijs, staat het een beetje achterlijk om de Holocaust te ontkennen, Men heeft dit dan ook verboden om te beletten dat losgeslagen idioten dit gaan gebruiken om politieke munt uit te slaan. En terecht, de democratie hoeft niet alles te dulden, net zoals wij vandaag niet hoeven dulden dat Moslims met geweld dreigen tegen Europa omdat we met hun profeet gelachen hebben.”

“Ik vind de wet tegen negationisme verkeerd. Ik vind trouwens iedere beperking van vrije meningsuiting verkeerd. Als iemand wil beweren dat de holocaust niet is gebeurd, dan is dat in mijn ogen zijn goed recht. Hij maakt zichzelf toch alleen maar belachelijk, dus waarom niet? En iemand die lacht met dingen zoals de holocaust, heeft gewoon een slechte smaak en een slecht gevoel voor humor, maar dat kan toch onmogelijk strafbaar zijn. Anders moesten ze alle Laura Lynn-fans ook opsluiten.”

- ii. Bedenk een originele campagne tegen de revisionisten die bij je klasgenoten zou aanslaan.?
  - iii. De Holocaust is een probleem voor cinematografische behandelingen. Want hoe kan een medium dat leeft bij de gratie van escapisme zich oprecht focussen op de complete troosteloosheid van gaskamers en crematoria?
- g. Groepswerk: rollenspel
- i. Hoe zou jij reageren als je te horen kreeg dat je vader en/of moeder betrokken was bij een volkerenmoord?
  - ii. Of hoe vertel je aan je ouders/vrienden dat:
    - je er erg racistische ideeën op na houdt.
    - je sympathie en bewondering hebt voor de nazi-ideologie
    - je zelf een Holocaust ontkenner bent.
  - iii. Zou jij de moed van de oma van Bruno kunnen opbrengen om openlijk het regime te tarten?
  - iv. De grootmoeder van Bruno vertegenwoordigt de Duitsers die het niet eens zijn met het Nazi regime. Ken je films over die Duitsers?

- h. Surf naar <http://www.ineuropa.nl/> en bekijk de volgend afleveringen:

[1939 - Duitsland](#)

Hoe kon het dat goed opgeleide mensen uit keurige burgerlijke milieus, mensen van goede smaak, vielen voor de schreeuwerige lelijkheid van het nazi-bewind? Wat trok ze aan in zo'n pervers regime? In dit deel proberen hun kinderen die onmogelijke vraag te beantwoorden. Wat bezielde de adellijke vader van de voormalige Duitse president Richard von Weizsäcker? Waarom bleef hij als hoog Duits diplomaat tot het eind van de oorlog op zijn post? Wat dreef Baldur, de vader van Richard von Schirach? Hij was de zoon van een intendant bij de Weimarse opera en ontwikkelde zich tot de grote man achter de Hitler Jugend. Bekijk de aflevering van 1939 - 4 reacties (laatste: 26 juli 2009)

[1942 - Duitsland](#)

Vanachter de tekentafels van de ovenbouwers van de firma Topf und Söhne konden de ingenieurs uit het raam de schoorstenen van Buchenwald zien walmen. De rook kwam uit de door hen ontworpen ovens. Ook in Auschwitz en Bergen-Belsen werden de lichamen verbrand in de allernieuwste ovens van Topf und Söhne. Superzuinige verbrandingsinstallaties, die 24 uur per dag doordraaiden op het lichaamsvet van de lijken zelf. Was je fout als je voor Topf werkte? Had je moeten weigeren de ovens in Auschwitz te onderhouden? En sprak je over wat je in die kampen zag 's avonds thuis, aan tafel? Bekijk de aflevering van 1942 - 6 reacties (laatste: 22 februari 2009)

Welke conclusies trek je uit die afleveringen?

12 Nuttige weetjes

a HOLOCAUST THROUGH THE EYES OF A CHILD

- The Diary of a Young Girl, by Anne Frank – famous memoir of a Jewish girl hiding from the Nazis in Amsterdam.
- Surviving Hitler, by Andrea Warren – the true story of a Polish boy, Jack Mandelbaum, who was sent to Blechhammer.
- I Am a Star, by Inge Auerbacher – first-person account by one of the 13 children who

survived the Terezin camp.

- Young Moshe's Diary, by Moshe Flinker – account written by a young Pole sent to Auschwitz with the rest of his family, where they were all killed.
- Stones in Water, by Donna Jo Napoli – two Italian boys plan their escape from a labour camp. (Source: The Scotsman ; Location: Edinburgh ; Published Date: 11 September 2008)

b Holocaustontkenning

Holocaustontkenning of Holocaustrevisionisme zijn benamingen voor het geheel of gedeeltelijk verwerpen van de geschiedschrijving rondom de Holocaust. Gedurende de Tweede Wereldoorlog deporteerde Nazi-Duitsland grote aantallen Joden en andere ongewenste bevolkingsgroepen naar concentratiekampen waar velen van hen omkwamen. Deze verwerping van algemeen geaccepteerde historische feiten en gebeurtenissen richt zich op het aantal doden, de daadwerkelijke intentie van het Naziregime, de wijze waarop de slachtoffers stierven, logistieke beperkingen, en naoorlogse propaganda. Een veel gebruikte uitdrukking van Holocaustrevisionisten is dat de overwinnaar de geschiedenis schrijft.

Overtuigingen van holocaustrevisionisten

Holocaustrevisionisten doen een of meerdere van de volgende uitspraken:

1. Er was geen specifieke order door Adolf Hitler of andere nazikopstukken om de Joden uit te roeien, hoewel hun gevangenschap in concentratiekampen en de dwangarbeid in fabrieken dit effect hadden.
2. Hoewel er misdaden werden gepleegd, werden deze niet centraal georkestreerd en dus had het naziopperbevel geen verantwoordelijkheid voor de uitvoering van deze politiek.
3. De concentratiekampen waren werkkampen, geen vernietigingskampen.
4. Er was geen zinnige reden om gevangenen naar een kamp te vervoeren waar zij zouden moeten worden gevoed, vooral gezien de complicerende omstandigheid dat voedsel tijdens de laatste jaren van de oorlog moeilijk te verkrijgen was. Waarom zouden nazi's hun tijd, geld en middelen verspillen om de gevangenen levend te houden als hun doel was hen te doden?
5. De meeste sterfgevallen zouden zijn veroorzaakt door tyfusedemieën, toe te schrijven aan luizen, en tekort aan voedsel wegens bombardementen op spoorwegen tijdens de laatste jaren van de oorlog, niet aan de gaskamers.
6. Na de bevrijding van Bergen-Belsen door Britse troepen stierven alsnog 13.000 van de overlevenden aan de gevolgen van ondervoeding en ziektes.
7. Grote aantallen Joden beweren overlevenden van de nazigevangenskampen te zijn om geld van de Duitse en/of andere overheden te krijgen.
8. De nazi's gebruikten geen gaskamers om Joden massaal te vermoorden, Zyklon-B werd gebruikt voor het ontluizen van kleding.
9. De crematoria in de concentratiekampen waren er alleen om de doden te verbranden die onder 'normale' omstandigheden waren gestorven en niet om zoveel mogelijk vermoorde Joden op een 'fabrieksmatige' wijze op te ruimen.
10. De brandstof en tijd die nodig is om massaal de doden te verbranden was niet beschikbaar en de machines ontbraken die in crematoria de botten vermalen die achterblijven na de verbranding.

11. Het aantal van circa 6 miljoen Joodse doden is zwaar overdreven.
12. Het filmmateriaal dat getoond werd na de Tweede Wereldoorlog was speciaal vervaardigd als propaganda tegen de nazi's door de Sovjets. Beweringen dat de nazi's stoomcabines en onder stroom staande vloeren gebruikten in plaats van gaskamers en dat er zeep en lampenkappen werden gemaakt van de doden waren hier onderdeel van.
13. De Holocaust is door zionisten georkestreerde propaganda om een Joodse staat te kunnen stichten, daarbij geholpen door de geallieerden die de kans op een heropstanding van het nationaalsocialisme wilden verkleinen.
14. Het historische bewijs voor de Holocaust is vervalst of moedwillig verkeerd geïnterpreteerd. De Holocaust kreeg pas rond 1970 grote bekendheid waardoor beweringen moeilijker gestaafd konden worden.
15. Het bewijs geleverd gedurende het Neurenbergtribunaal is in veel gevallen flinterdun met tegenstrijdige ooggetuigenverslagen. Tevens waren de rechters partijdig en was er zo goed als geen verdediging.
16. Er is een Amerikaanse, Britse of Joodse *samenzwering* om Joden als slachtoffers af te beelden en om Duitsers te demoniseren.
17. Het dodental van Auschwitz werd van 4,5 miljoen bijgesteld tot 1,5 miljoen hetgeen weinig media-aandacht teweegbracht.
18. Indien de nazi's werkelijk de geschatte capaciteit hadden om 3000 tot 6000 mensen per dag systematisch om te brengen was er geen enkele overlevende overgebleven.

Argumenten tegen de claims van Holocaustontkenners

Vrijwel alle academici en geschiedkundigen ontcrachten bovengenoemde uitspraken om onder andere de volgende redenen:

- Het bewijs aangaande de gebeurtenissen is te wijdverspreid en te goed gedocumenteerd om vervalst te zijn geweest;
- Zo waren er duizenden overlevenden van de concentratiekampen die zeer duidelijke ooggetuigenverslagen hebben vastgelegd over de toestanden en de gang van zaken daar. Het is hoogst onwaarschijnlijk dat al deze getuigen in een complot zaten en daarom allemaal gelijklopende verslagen gaven over hun belevenissen;
- Er waren verschillende bewakers van concentratie- en vernietigingskampen die de verslagen hebben bevestigd.

Hoewel de nazi's aan het eind van de oorlog veel materiële bewijzen trachtten te vernietigen is er genoeg overgebleven, zoals persoonlijke spullen waaronder de honderdduizenden brillen, tassen en koffers, kledingstukken en schoenen die in opslagkamers bij de kampen werden aangetroffen. Zelfs grote balen mensenhaar werden aangetroffen dat alleen door tienduizenden personen geleverd kon zijn. Een belangrijke omstandigheid was ook dat de nazi's een nauwkeurige administratie bijhielden van de gevangenen in de kampen en de transporten die dagelijks aankwamen. Deze is bij sommige kampen redelijk intact in handen van de snel oprukkende geallieerden gevallen. Deze administraties spraken duidelijke taal over de gebeurtenissen waarvan zij verslag deden.

(Uit Wikipedia, de vrije encyclopedie)

c Interview with Children's Author John Boyne (2006) by Sarah Webb
<http://www.sarahwebb.info/childrens-books-John-Boyne.html>

d Allerlei 'TEACHING IDEAS' en 'DISCUSSION AND WRITING'
<http://www.randomhouse.com/teachers/catalog/display.pperl?isbn=9780385751063&view=tg>

Auschwitz-Birkenau
Memorial and Museum
www.auschwitz.org.pl
The official site of the memorial
and museum at Auschwitz.

The Holocaust/Shoah Page
www.mtsu.edu/~baustin/holocamp.html
A map and discussion of the Nazi death camps.

Holocaust Cybrary
<http://www.remember.org/auschwitz/>
Links to Auschwitz tour resources.

OTHER TITLES OF INTEREST

The Book Thief
Markus Zusak
Grades 7 up
Alfred A. Knopf hardcover
978-0-375-83100-3 (0-375-83100-2)
GLB • 978-0-375-93100-0 (0-375-93100-7)

Number the Stars
Lois Lowry
Grades 4–7
Yearling paperback • 978-0-440-40327-2 (0-440-40327-8)
Laurel-Leaf paperback • 978-0-440-22753-3 (0-440-22753-4)

In My Hands: Memories
of a Holocaust Rescuer
Irene Gut Opdyke with Jennifer Armstrong
Grades 7 up
Laurel-Leaf paperback • 978-0-553-49411-2 (0-553-49411-2)
Alfred A. Knopf hardcover • 978-0-679-89181-9 (0-679-89181-1)

Milkweed
Jerry Spinelli
Grades 5 up
Laurel-Leaf paperback • 978-0-440-42005-7 (0-440-42005-9)
Alfred A. Knopf hardcover • 978-0-375-81374-0 (0-375-81374-8)
GLB • 978-0-375-91374-7 (0-375-91374-2)
eBook • 978-0-375-89037-6 (0-375-89037-8)

Tunes for Bears to Dance To
Robert Cormier
Grades 7 up
Laurel-Leaf paperback • 978-0-440-21903-3 (0-440-21903-5)

Jacob's Rescue
Malka Drucker and Michael Halperin
Grades 4–7
Yearling paperback • 978-0-440-40965-6 (0-440-40965-9)

13 Interessante sites

1 <http://history1900s.about.com/od/holocaust/tp/holocaust.htm>

The Holocaust
By [Jennifer Rosenberg](#), About.com
See More About:
[holocaust](#)
[concentration camps](#)
[anne frank](#)
[adolf hitler](#)
[holocaust pictures](#)
Holocaust Basics
[Holocaust Facts](#)
[Pictures of the Holocaust](#)
[Glossary of the Holocaust](#)
[Timeline of the Holocaust](#)
[Holocaust Remembrance Day \(Yom Hashoah\)](#)
[Why We Should Remember](#)
The Camps
[Map of the Camps](#)
[Chart of the Camps](#)
[Auschwitz Concentration and Death Camp](#)
[Majdanek Concentration and Death Camp](#)
[Sobibor Death Camp](#)
[Aktion Erntefest](#)
[Babi Yar](#)
[Death Marches](#)
Ghettos
[Lodz Ghetto](#)
[Theresienstadt: The "Model Ghetto"](#)
The Victims
[Anne Frank](#)
[Gypsies](#)
[Hidden Children](#)
[Mengele's Children: The Twins of Auschwitz](#)
[Interview With a Survivor](#)
[Holocaust Survivors: Their Stories](#)
Persecution

[The Yellow Star](#)
[Madagascar Plan](#)
[Sterilization](#)
[Kristallnacht \(Night of Broken Glass\)](#)
[The Struma: The Boat That Never Made It](#)
[Voyage of the St. Louis](#)
Resistance
[Abba Kovner and Resistance in the Vilna Ghetto](#)
[A German Spy in the SS](#)
Nazis
[Adolf Hitler](#)
[History of the Swastika](#)
[Accused of the Nuremberg Trial](#)
[Der Stuermer](#)
[Wannsee Conference](#)
[SS Ranks](#)
Museums & Memorials
[U.S. Holocaust Memorial Museum \(Washington DC\)](#)
[Museum of Jewish Heritage \(New York City\)](#)
[New England Holocaust Memorial \(Boston\)](#)
Book & Movie Reviews
[Children's Books About the Holocaust](#)
[Exodus 1947 \(book\)](#)
[Life Is Beautiful \(movie\)](#)
[Jakob the Liar \(movie\)](#)
[The Long Way Home \(movie\)](#)
[Apt Pupil \(movie\)](#)
[Mr. Death \(movie\)](#)

2 <http://fcit.usf.edu/holocaust/resource/website.htm>

Many of the Web sites mentioned will be of interest to Holocaust educators.

3 http://www.teach-nology.com/teachers/subject_matter/social_studies/holocaust/
Holocaust Web Sites to help you with Social Studies teaching.

4 <http://www.42explore2.com/holoc.htm>
The Holocaust: A Learning Site for Students.

5 <http://www.nizkor.org/other-sites/>
Holocaust, genocide & human rights resources on the net.

6 http://www.tijm.nl/rubriek2a/holocaust/holocaust_ontkenning_internet.htm
Holocaust ontkenning op internet: tips voor leraren

7 <http://www.annefrank.org/content.asp?PID=532&LID=1>
Is het ontkennen van de holocaust toegestaan?

8 <http://www.serendib.be/boeken/uitbuiting1.htm#4a>
DE UITBUITING VAN DE HOLOCAUST.

9 <http://www.nrc.nl/W2/Columns/Vrijdag/990723.html>

Geen kromme neus door Henk van Gelder. Over Fagin en Shylock.

10 <http://www.8weekly.nl/artikel/4481/een-cinema-zonder-troost-holocaust-en-film.html>

Een cinema zonder troost: Holocaust en film
door George Vermij in 8Weekly, 7 september 2006

14 Bibliografie

a selectieve bibliografie

Eric Heuvel, Ruud van der Pol, Lies Schippers, De zoektocht, beeldverhaal over de holocaust, 56 blz. (zie <http://www.annefrank.nl/zoektocht>)

Dr. J. Presser, Ondergang. De vervolging en verdelging van het Nederlandse Jodendom 1940-1945 (deel I en II), 1965, in opdracht van het RIOD.

Lord Russell of Liverpool, De gesel van het hakenkruis (vertaling door Jan Vrijman van: The Scourge of the Swastica. Uitg. De Bezige Bij, 1955).

Rolf Hochhuth, De plaatsbekleider ("Der Stellvertreter" in het Duits of "The Representative" in het Engels): een kritisch toneelstuk over de houding van de paus van 1939-1945 ten opzichte van de Joden, wat veel stof deed opwaaien, in Nederland in 1964 verschenen bij "De Bezige Bij". In diverse landen mocht het niet worden opgevoerd in de theaters.

Romijn, Peter. Burgemeesters in oorlogstijd, Besturen onder Duitse bezetting, Balans, 476 blz.

J. M. Snoek, The Grey Book, over het gedrag van de verschillende Europese kerkleiders tijdens het bewind van Hitler, 1969, "Uitgeverij van Gorcum" te Assen (dit boek is nu vrij te downloaden op de project Gutenberg-website: zoek op titel en/of auteur, of Gutenberg Etext nr. 14764).

Smith, Lyn. Verloren stemmen van de holocaust. Een unieke geschiedenis in de woorden van de mannen en vrouwen die het overleefden. Uitg. De Boekerij, Amsterdam, 2006, 431 blz.

b alfabetische bibliografie

- Abicht, Ludo, **Eén maat en één gewicht**, Een kritisch essay over Israël-Palestina, Pelckmans-Klement, 2002
- Abicht, Ludo, **Geschiedenis van de Joden van de Lage Landen**, Meulenhoff/Manteau, 2006
- Abram, I.B.H., **Zionisme**, Op weg naar een liberale islam, Van Gennep/El Hizja, Amsterdam, 2004
- Anne Frankstichting, **Antisemitisme**, Sdu Uitgeverij, 's-Gravenhage, 1989
- Anne Frankstichting, **Vijftig vragen over antisemitisme**, Uitgeverij Boom, 2005
- Archbold, Norma, **De bergen van Israël**, Waarom de Westelijke Jordaanoever bij Israël hoort, Shalom Books, 2003

- Arendt, Hanna, **Het zionisme bij nader inzien**, Mets & Schilt, Amsterdam, 2005
- Askenasy, Hans, **Zijn we allen Nazi's?**, Elmar BV, 1974
- Attali, Jacques, **De joden, de wereld en het geld**, Averbode/Ten Have, 2003
- Avineri, Arieli, Colthoff, Meyers, Michman en Oz, **Zionisme**, Nabij special no. 3, Werkgroep Israël, 1976,
- Avnery, Uri, **Israël zonder Zionisten**, Een pleidooi voor vrede in het Midden-Oosten, Elsevier, 1970
- Baumann, Zygmunt, **De moderne tijd en de Holocaust**, Uitgeverij Boom, Amsterdam, 1998
- Benbassa en Attias, **De jood en de ander**, Uitgeverij Bert Bakker, Amsterdam, 2005
- Ben-Itto, Hadassa, **Anatomie van een vervalsing**, De protocollen van de wijzen van Sion, Over het boek dat Hitler inspireerde, Aspekt, 2000
- Binner, Rolf, Haar, Otto van de & Bos, Jan-Willem, **Wiens schuld?** De impact van Daniel Jonah Goldhagen op het Holocaustdebat, Van Reemst Uitgeverij, Houten
- Boeken-Velleman, Leny, **Breekbaar maar niet gebroken**, Het verhaal van een Auschwitz-overlevende, Verbum/Ned. Auschwitz Comité, 2008
- Bregstein, Philo, **Antisemitisme in zijn hedendaagse variaties**, Mets & Schilt, 2007
- Cahill, Thomas, **Dankzij de Joden**, Hoe een nomadenvolk ons denken en doen veranderde, 1999, Uitgeverij Balans, Amsterdam
- Cohen, E. A., **De negentien treinen naar Sobibor**, Elsevier, Amsterdam, 1979
- Evers, Lou, **Jodendom voor beginners**, De Boekerij, Amsterdam, 1999, 2003
- Finkelstein, Norman, **De drogreden van het antisemitisme**, Israël, de VS en het misbruik van de geschiedenis, Mets en Schilt, Amsterdam, 2006
- Finkelstein, Norman, **De Holocaust-industrie**, Bespiegelingen over de exploitatie van het joodse lijden, Mets en Schilt, Amsterdam
- Gidal, Nachum T., **De joden in Duitsland**, van de Romeinse tijd tot de Weimar Republiek, Könemann, 1998
- Goldhagen, Daniel Jonah, **Een morele afrekening**, De rol van de Katholieke Kerk in de Holocaust en haar onvervulde plicht tot herstel, Manteau/De Bezige Bij, 2002
- Goldhagen, Daniel Jonah, **Hitlers gewillige beulen**, 1996, Manteau-De Bezige Bij
- Gradowski, Zalmen, In **het hart van de hel**, Sonderkommando in de gaskamers en crematoria van Aschwitz, Verbum, 2008
- Green, Gerald, **Holocaust**, Bruna, 1978
- Haan, Ido de, **Na de ondergang**, De herinnering aan de Jodenvervolgving in Nederland 1945-1995, Sdu, Den Haag, 1997
- Hilberg, Raoul, **De vernietiging van de Europese Joden**, 3 delen, 3^e editie, Verbum, 2008
- Horst, Prof. Dr Pieter W. van der, **De mythe van het joodse kannibalisme**, Aspekt-Cidi, 2006
- Jansen, Dr. Hans, **Christelijke theologie na Auschwitz**, deel 1, Theologische en kerkelijke wortels van het antisemitisme, Boekencentrum 1981

- Jansen, Dr. Hans, **Christelijke theologie na Auschwitz**, deel 2, Nieuwtestamentische wortels van het antisemitisme, Boekencentrum, 1985
- Jansen, Dr. Hans, **Van jodenhaat naar zelfmoordterrorisme**, Islamisering van het Europees antisemitisme in het Midden-Oosten, Groen-Heerenveen, 2006
- Kuiper, Arie, **Israël tegen de rest van de wereld**, De Haan Haarlem, 1982
- Kwiet, K, Van **Jodenhoed tot Gele Ster**, Fibula International, 1973
- Lipschits, Isaac, **De kleine sjoa**, Joden in naoorlogs Nederland, Mets & Schilt, Amsterdam, 2001
- Mak, Geert, **In Europa**, Reizen door de twintigste eeuw, Atlas, 2004
- Oord, Niek van der, **Jodenkampen**, Uitgeverij Kok, Kampen, 2003
- Pohl, **Holocaust**, Massale moord op de Europese joden, 2005, Uitgeverij Verbum, Laren (NH)
- Poorthuis, Marcel en Salemink, Theo, **Een donkere spiegel**, Nederlandse katholieken over joden, Tussen antisemitisme en erkenning, Valkhof Pers, 2006, 961 blz.
- Zee, Nanda van der, **Om erger te voorkomen**, De voorbereiding en uitvoering van de vernietiging van het Nederlandse Jodendom tijdens de Tweede Wereldoorlog, Meulenhoff, 2003